

از ایران چه می‌دانم؟ / ۱۱۸

خواجه نصیرالدین طوسی

دکتر سید موسی دیباج

دفتر پژوهشهای فرهنگی

دیباچ، سید موسی، ۱۳۳۵ -

خواجہ نصیرالدین طوسی / موسی دیباچ - تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی، ۱۳۹۳.
۱۲۰ ص: مصور. (از ایران چه می‌دانم؟ ۱۱۸)

ISBN: 978-964-379-317-3

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.
کتابخانه

۱. نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد، ۵۹۷-۶۷۲ ق - سرگذشتنامه. ۲. فیلسوفان ایرانی -
سرگذشتنامه. الف. دفتر پژوهشهای فرهنگی. ب. عنوان.

۱۸۹/۱

۱۳۹۳ خ ۹ د / ۸۵۳ BBR

۳۵۶۷۲۰۷

کتابخانه ملی ایران

* **خواجہ نصیرالدین طوسی** از ایران چه می‌دانم؟ ۱۱۸ /

* مؤلف: دکتر سید موسی دیباچ

* مدیر علمی مجموعه: دکتر حسن باستانی‌راد

* نمونه خوان: مریم رفیعی

* طراح قالب جلد: ایراندخت قاضی‌نژاد؛ اجرا: فریده داورزنی

* صفحه‌آرا: فریده داورزنی

* لیتوگرافی: همگرافیک * چاپ: رسام * شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه * چاپ اول: ۱۳۹۳

همه حقوق محفوظ است. هرگونه تقلید و استفاده از این اثر به هر شکل بدون اجازه کتبی دفتر پژوهشهای فرهنگی ممنوع است.

دفتر پژوهشهای فرهنگی

دفتر مرکزی: تهران، خیابان کریم‌خان زند، خیابان ایرانشهر شمالی، نبش کوچه یگانه، شماره ۲۲۹

کدپستی: ۱۵۸۷۵-۴۶۹۱

دورنگار: ۸۸۳۰۲۴۸۵

تلفن: ۸۸۳۱۵۲۳۷، ۸۸۸۲۱۳۶۴

پست الکترونیک: lahze1386@gmail.com

فروش الکترونیک: www.lahzeh-ketab.com

مراکز اصلی پخش و فروش:

• فروشگاه مرکزی: تهران، خیابان کریم‌خان زند، خیابان ایرانشهر شمالی، نبش کوچه یگانه، شماره

۲۲۹ تلفن: ۸۸۸۴۹۴۶۱، ۰۹۳۵۲۴۷۹۸۴۷

• پخش مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، نبش خیابان شهید وحید نظری، شماره

۲۵۵ تلفن: ۰۹۱۲۲۱۷۷۶۴۷، ۰۶۶۴۱۷۵۳۲ دورنگار: ۶۶۹۵۰۱۴۶

یادداشت

با توجه به تحولات نوین فرهنگی در جامعه امروز، نیاز همه ایرانیان، به ویژه جوانان تیزبین و پرسشگر، به بررسی های جدید علمی و مستمر درباره تاریخ پرفراز و نشیب ایران زمین و دیانت و فرهنگ و تمدن آن، بیش از گذشته نمودار شده است. از این رو، دفتر پژوهشهای فرهنگی با شناخت این امر و در جهت گسترش دیدگاه های همه جانبه و عمیق فرهنگی، تلاش مستمری را آغاز کرده و بر آن است تا با انتشار مجموعه *از ایران چه می دانم؟* آگاهی های مهم، دقیق و سودمندی را در حوزه های گوناگون ایران پژوهی در دسترس همه دوستداران ایران و جوانان علاقه مند کشورمان قرار دهد.

امید است که این دفتر بتواند با ارائه این نوع پژوهش ها، ضمن ایجاد پیوندی ناگسستنی میان فرهنگ امروز و دیروز و دوری از هرگونه ذهنیت و جانبداری های یک سو به و غیر علمی، زمینه تبادل نظر و اندیشه را میان همه دانش پژوهان و علاقه مندان این عرصه فراهم سازد و در شکوفایی حرکت های نوین فرهنگی و اندیشه پرور و ایجاد آینده ای بهتر برای این سرزمین، نقشی شایسته و مفید ایفا کند.

فهرست مطالب

۷

پیش‌سخن

۹

فصل یکم. زندگی و زمانه خواجه طوسی

۹

۱. سرآغاز زندگی و علم‌آموزی

۱۱

۲. زندگی علمی در قلعه‌های اسماعیلیه

۱۴

۳. مذهب خواجه نصیرالدین

۱۶

۴. خواجه نصیر، اسماعیلیان و یورش مغولان به ایران

۱۹

۵. واپسین دوره زندگی علمی

۲۱

۶. پسران و شاگردان

۲۱

۷. پیوند دانش و سیاست

۲۵

۸. خواجه بحرالعلوم

۲۹

فصل دوم. آثار و تأملات کلامی، منطقی و فلسفی

۳۱

۱. شرح و نقد فلسفی بر آرای ابن‌سینا

۳۵

۲. بازتاب اندیشه‌های فلسفی در آثار خواجه

۴۴

۳. آثار کلامی خواجه طوسی

۴۹

۴. کتاب‌های منطقی خواجه طوسی

۵۵

۵. رساله‌های پرسش و پاسخ

۶۶

۶. رساله‌های پراکنده منسوب به خواجه

۶۸

۷. رساله‌های فقهی، اخلاقی و عرفانی

۷۷	فصل سوم. خواجه ریاضیدان، عالم نجوم و هندسه
۷۸	۱. رسالات خواجه طوسی در رمل و اسطرلاب
۸۲	۲. تحریرهای خواجه طوسی
۸۵	۳. شرح ثمره بطلمیوس در احکام نجوم
۸۷	۴. رساله معینه در علم هیئت
۹۱	۵. زیج ایلخانی
۹۴	۶. ترجمه و تألیف رسالات نجومی دیگر
۹۶	۷. رصدخانه مراغه

۱-۱	سخن پایانی
۱-۵	مآخذ

پیش سخن

خواجه نصیرالدین ابوجعفر محمد بن فخرالدین محمد بن حسن طوسی، حکیم معروف و فیلسوف بزرگ قرن هفتم قمری بی شک، یکی از بزرگترین دانشمندان در تاریخ علم است. او نه تنها در علم و دانش زمان خود سرآمد بود، بلکه از بزرگترین کاربدستان اداری و صاحب نظر در زمینه‌های گوناگون در دوره خود به شمار می‌رفت. اعتقادات خاص کلامی و شیعه‌مذهب بودن (شیعه اثنی عشری)، ویژگی بزرگ خواجه نصیرالدین طوسی است که وی را در ردیف یکی از معتبرترین عالمان دینی و متکلمان ایرانی قرار داده است.

آثار کلامی، منطقی و فلسفی این اندیشمند گرانمایه، مرجع فکری بزرگ اندیشمندان پسین بوده و به جرأت می‌توان گفت که این فیلسوف متکلم از پایه‌گذاران علوم عقلی محسوب می‌شود. زیرا پس از حمله مغول، علم و هنر و دستاوردهای علمی و هنری دستخوش نابودی و اضمحلال قرار گرفت و بسیاری از دانشمندان متواری و آواره بودند. البته خواجه افزون بر کلام، منطق و فلسفه به تمامی علوم و فنون عصر خود از جمله ادبیات، ریاضی، حدیث، نجوم، تفسیر، فقه و ... احاطه کامل داشت و به همین جهت استادالبشر خوانده می‌شد. او در ادبیات عربی و فارسی هم تبحر داشت و اشعاری به فارسی و عربی دارد که گاهی از سر تفنن می‌سروده است. بهترین اثر او در حکمت عملی، اخلاق ناصری است.

خواجه در احیاء علوم و فرهنگ اسلامی سعی فراوانی کرد. از کارهای عمده وی تأسیس رصدخانه مراغه می‌باشد، که پایه‌ای برای ایجاد یک مرکز

علمی امروزی بوده است. خواجه در این رصدخانه حوزه‌های متعددی جهت تدریس علوم ایجاد کرد که از آن جمله: قسمت‌هایی مربوط به نجوم، طب، فلسفه، حدیث و سایر علوم که ریاست آنها با خود وی بوده است.

www.ketab.ir